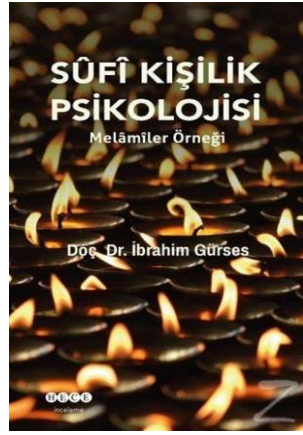

Sûfî Kişilik Psikolojisi- Melâmîler Örneği-

Yazar: İbrahim Gürses, (Ankara: Hece Yayınları, 2019.)

Fatıma Elif KAVASOĞLU*

Kitap Kritiği Bilgisi

Makale Türü: Kitap Değerlendirmesi, **Geliş Tarihi:** 25 Ocak 2020, **Kabul Tarihi:** 26 Mart 2020, **Yayın Tarihi:** 31 Mart 2020, **Atıf:** Kavasoglu, Fatıma Elif. “Sûfî Kişilik Psikolojisi- Melâmîler Örneği- Yazar: İbrahim Gürses, (Ankara: Hece Yayınları, 2019.)”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 20/1 (Mart 2020): 495-498.

<https://doi.org/10.33415/daad.680064>

Article Information

Article Types: Book Review, **Received:** 25 January 2020, **Accepted:** 26 March 2020, **Published:** 31 March 2020, **Cite as:** Kavasoglu, Fatıma Elif. “Review of Kavasoglu, Fatıma Elif. “Sûfî Kişilik Psikolojisi- Melâmîler Örneği- by İbrahim Gürses, (Ankara: Hece Yayınları, 2019.)”. *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 20/1 (March 2020): 495-498.

<https://doi.org/10.33415/daad.680064>

* Arş. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tasavvuf Anabilim Dalı, elif.kavasoglu@omu.edu.tr, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-0634-4950>

İnsanın yaratanyla bağı kurmasını hedefleyen tasavvufun ekollerinden biri olan Melâmetîlik yahut Melâmîlik, hicrî III. asırda Nişabur'da Ebû Hafs Haddâd (v. 270/884), Hamdûn Kassâr (v. 271/884) ve Ebû Osman el-Hîrî (v. 298/910) tarafından temelleri atılıp geliştirilen, kınayanın kınamasından korkmama anlayışının şekillendirdiği bir ekoldür.¹ Hayırları ızhar ve şerleri izmar etmemek, riyâdan kaçınmak, hakları sahibine verip hak peşinde koşmak, kendilerine eziyet edenlere dahi yumuşak davranmak, her halükarda nefsi itham etmek, nefsi hor görüp ibadet ve taatlerini görmemek, ilim hakkında konuşmayı terk etmek, kerametleri gizlemek, kıyafete önem vermemek, tevekkül, diğerkamalık gibi meziyetleri insana kazandırmayı amaçlayan bu ekol, sûfilerin birçoğunu etkilemiş, sûfî tarîkatlarda izlerini bırakmış, İslam kültüründe de mühim bir yer işgal etmiştir.²

Doç. Dr. İbrahim Gürses'in Melâmîlik örneğinde tasavvuf psikolojisini konu alan "*Sûfî Kişilik Psikolojisi*" ismini verdiği eser, iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Tasavvuf ve sûfilik tanımlarına, Melâmîliğin tarihi gelişimine, bu ekole mensup şahısların kişilik özelliklerine ve sûfî kişilik psikolojisine yer verilmekte iken; ikinci bölümde bazı modern kişilik yapıları ile melâmî kişilik yapısının karşılaştırılması, narsisizm, narsisizmi doğuran sebepler, nevrotik bozukluklar ve tüm bunlara karşı melâmî kişiliğin mücadelesi ele alınmaktadır.

Yazar, eserin ana sorusunu şu şekilde ortaya koyar:

"Kibir, narsisizm, övünmeci ve böbürlenmeci tavırlar bize ne yapıyor, melâmîler kibir ve ortaklarına neler yapıyor, onlarla nasıl mücadele ediyor ve sonuçta ortaya nasıl bir kişilik çıkıyor?" (s.16).

Sorudan da anlaşılacağı üzere eserin asıl amacı, günümüz insanının psikolojik özellikleriyle sûfilerinkini kıyaslamaktır. Bununla birlikte kitabın giriş kısmında, toplum olarak düştüğümüz yerden kalkmamız ve itibarsızlaştırmaya hedef olmuş aile, ahlâk, din, iman, tasavvuf kültürü vs. her ne varsa bunlara eskisinden daha fazla sarılmamız ve korumamız gerektiğini vurgulanmaktadır.

Gürses, başlıklar halinde oluşturduğu ilk bölümde tasavvufa ve sûfiye dair tanımlara yer verir. Ona göre tasavvuf; İslâmî kaynaklardan yola çıkarak dinî prensiplerin konu ile ilgili yönlerini incele-

¹ Ali Bolat, *Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmetîlik*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2011), 18.

² Bolat, *Melâmetîlik*, 175-219.

yen, yaşayan ve bu tecrübeyi başkalarına da aktarmanın yollarını ortaya koyan bir faaliyettir. Daha sonra çeşitli sûfi tanımlarına yer veren yazar, Melâmîliği de Sülemî'nin meşhur *Risâle-i Melâmîye*'sini baz alarak açıklamaktadır. "Melâmîliğe Küçük Bir Eleştiri" başlığını verdiği bölümde ise bir eleştiri gözükmemekle birlikte bu ekolün kendi içindeki problemlerine değinmiştir. Bu başlık altında yazar tarafından, iyiliklerin saklanıp kötülüklerin ifşa edilmesinden çekinmeme tavrının, dine ve yasalara bilinçli bir şekilde aykırı davranan ve bu faaliyeti Melâmîlik kisvesi altına sokan gruplara yol açtığına altı çizilir.(s. 34)

Müslüman psikologlara göre insan kişiliğinde yer alan akıl, kalp, nefis gibi güçlere değinen yazar, "Sûfi Psikolojisi" başlığı altında tasavvufî, dinî yahut sanatsal tecrübelerin ortak bilinçdışıdaki bilgileri açığa çıkardığını, ayrıca velîler, sanatçılar ve büyük fikir adamlarının bu konuda başarılı olduğunu aktarmaktadır. Velîyi ortak bilinçdışının arketiplerini doğal bir manzarayı seyrederek gibi seyretme yeteneğini geliştirmiş olan kimse diye tanımlar.(s. 50) Fakat bizce bu tanım oldukça muğlak gözükmektedir. Gürses'e göre velî etrafındakileri öğretim yoluyla değil, bizzat varlığıyla etkilemektedir. Kâmil mürşid ise, sûfinin kendi kişiliğini kurduğu sırada bir psikolojik danışman veya psikoterapist vazifesi görür.(s. 56) Sûfinin topluma karışması konusunda ok örneğini veren yazara göre, nasıl bir okun hedefine ulaşması için öncelikle tam ters yönde çekilmesi gerekiyorsa, sûfi de kendini önce kendi içine doğru hareketlendirip orada Allah'ı bulur ve sonrasında toplum içine karışır. Bölümün sonunda Melâmîlerin kişilik özelliklerinden bahisle bu grup ihlâslı olmak, riya, iddia ve ucbandan kaçınmakla birlikte dört sac ayağına oturtulur. Yazar, Melâmînin, iyi davranışı salt iyi olduğu için gerçekleştirme peşinde olduğu iddia eder, nitekim öyledir de. Sülemî'nin Melâmîliğe Risâlesi'nde zikredilen ilkeleri de sûfide melâmî kişiliğin yapılandırıcı unsurları olarak görmektedir.(s. 73)

İkinci bölümde bazı modern kişilik yapılarıyla Melâmî kişilik yapısını karşılaştıran Gürses, daha çok narsisizm konusu üzerinde durmaktadır. Kendini özel ve üstün gören kişilik yapısı olan narsisizm ile melâmî kişiliğin kesişme noktası, narsist bireylerin kendini beğenmiş olmadığını ispat amacıyla dış görünüşünü ihmal ettiği, tevazu ehli gibi görünerek ilgiyi üzerinde topladığı noktadır. (s. 80) Fakat narsistin bu eylemdeki amacı ile melâmînin amacı çok farklıdır. Dolayısıyla bu iki yapının farkı, tamamen bir anlam farkıdır denilebilir. Melâmî kişilik yapısındaki dörtlü sacayağına karşın nar-

sisizmde kibirlilik, kendini beğenmişlik, gösterişçilik, benmerkezçilik ve azamet gibi karakter kodları bulunmaktadır. (s. 84) Narsisizmi gerekli görenler olduğu gibi genel kanaat bunun bir kişilik bozukluğu olduğu şeklindedir. Ayrıca bu yapının aile, ünlüler gibi toplum tarafından idolleştirilen kişiler, şöhret arayışı, hak iddiası, nevrotik gurur ve kibir gibi faktörler nedeniyle ortaya çıktığı gözükmektedir.

Yazar sonuç olarak, kendi ötesinde bir hedefe odaklanmadan, içine kapanıp sadece kendini gören benliklerin, bilkuvve sahip oldukları insanî potansiyellerini tam kullanmaları ve dolayısıyla kâmil yahut bütünlük bir kimse haline gelmelerinin mümkün olamayacağını dile getirmektedir. Kişinin ilahî buyruğu olan iç sesini, yani kişiliğini ıskalaması sonucu hem kendinden hem kaderinden nefret edeceğini, nevrotikleşip yahut kendini olduğundan başka gösterip narsistleşeceğini iddia eder. En sağlam kişiliklerinse peygamberler, velîler ve sûfiler olduğunu söyleyerek kişilik geliştirmenin özü itibarıyla dinî bir süreç olduğunu vurgular. Melâmî kişiliğin, sıradanmış gibi gözükmesine rağmen kültürel çeşitliliği canlı tuttuğunu ve bunu koruduğunu aktaran Gürses, Narsisizmin karşısında kendini özel hissetmeyen en mütevazî kişilik özelliklerinin en güçlü temsilcisi olarak Melâmîleri gördüğünü belirterek sözlerini noktalar. Eserde son söz ise 20. yüzyılda Melâmî neşvenin güçlü temsilcilerinden biri olan Ali Ulvi Saykal'a bırakılmış ve eserde onunla yapılan bir röportaja da yer verilmiştir.

Tasavvuf ve psikoloji her ne kadar yöntemleri ve kaynakları farklı olan iki alan olsa da son dönem çalışmalarında aralarında hep bir köprü kurulmaya çalışılmaktadır. Fakat her ne kadar köprü kurulmaya çalışılsa da iki alanın ayrılığı ciddi bir mecze izin vermez. Kurulmaya çalışılan bu bağ, iki disiplinin aslında ne kadar farklı olduğunu, dolayısıyla bu disiplinlerin sınırlarını vurgular. Nitekim psikolojide ilaçlar, deneyler vs. dışarıdan etkilerle kişinin yaşadığı tecrübe ile tasavvufta insanın iç dinamikleriyle elde ettiği tecrübe de birbirinden oldukça farklıdır. Tanıtmaya çalıştığımız *Sûfî Kişilik Psikolojisi* isimli bu eser de tasavvuf ve psikolojinin kaynaştırılmaya çalışıldığı eserlerden biridir. Tasavvuf alanı için yeni bir şey söylememekle birlikte, kendi alanında özgün bir çalışma olan eserin araştırmacılara yollarında ışık tutacağı kanaatindeyiz.

